

TADEUSZ KALUŻNY SCJ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-3902-2931>

Ekumenizm w optyce ewangelizacji w ujęciu papieża Franciszka

Ecumenism in the Perspective of Evangelization According to Pope Francis

Abstract

The present essay aims at presenting key aspects of the ecumenical vision of Pope Francis in the perspective of evangelization. First, the author focused upon the interdependence of the ecumenical movement and the evangelizing mission of the Church. Next, the author presented selected elements of the ecumenical vision of Pope Francis: the nature and aim of ecumenical efforts, the model of unity and basic dimensions of the dynamics of striving to realize it. Finally, the author formulated his conclusions and pointed to some issues which must be investigated further. It follows from the analysis made that perceiving ecumenism in the perspective of evangelization is an important key to a better understanding of the ecumenical thought and activity of Pope Francis.

Keywords: ecumenism, Christian unity, Church, evangelization, Pope Francis.

Abstrakt

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja kluczowych aspektów ekumenicznej wizji papieża Franciszka w perspektywie ewangelizacji. Na początku zwrócono uwagę na współzależność ruchu ekumenicznego i ewangelizacyjnej misji Kościoła. Następnie przedstawiono w kluczu misyjnym wybrane elementy ekumenicznej wizji papieża Franciszka: naturę i cel dążeń ekumenicznych, model jedności oraz podstawowe wymiary dynamiki dążenia do jej urzeczywistnienia. W końcowej części sformułowano wnioski i wskazano na zagadnienia domagające się dalszych badań. Z przeprowadzonych analiz wynika, że postrzeganie ekumenizmu w optyce ewangelizacji stanowi ważny klucz do lepszego zrozumienia ekumenicznej myśli i aktywności papieża Franciszka.

Słowa kluczowe: ekumenizm, jedność chrześcijan, Kościół, ewangelizacja, papież Franciszek.

Papież Franciszek – zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II – utrzymuje, że istotą misji Kościoła jest głoszenie Ewangelii Chrystusa wszystkim

ludziom¹. Misja jest tym, co definiuje tożsamość Kościoła jako Ludu Bożego, zmierzającego do Boga. Dlatego „działalność misyjna – stwierdza Franciszek – stanowi wzorzec każdego dzieła Kościoła”². Oznacza to, że wszystkie działania Kościoła, w tym również aktywność ekumeniczna, powinny być przeopojone stanowczą decyzją misyjną i podporządkowane „opcji misyjnej”³. Takie podejście do badanej kwestii stanowi niewątpliwie specyficzny rys ekumenicznej aktywności papieża Franciszka, a zarazem ważny klucz do lepszego zrozumienia ekumenicznej myśli naszego autora.

Wobec powyższego, w niniejszym artykule zostanie podjęta próba przedstawienia kluczowych aspektów ekumenicznej wizji papieża Franciszka w perspektywie ewangelizacji. Na początku zwrócimy uwagę na współzależność ruchu ekumenicznego i ewangelizacyjnej misji Kościoła. Następnie dokonamy rekonstrukcji w kluczu misyjnym wybranych elementów ekumenicznej wizji papieża: natury i celu dążeń ekumenicznych, modelu jedności oraz podstawowych wymiarów dynamiki dążenia do jej urzeczywistnienia. W końcowej części przedstawimy wnioski i wskażemy na zagadnienia domagające się dalszych badań.

1. Ekumenizm i ewangelizacja

Szukając możliwości zdynamizowania na nowo ruchu ekumenicznego, papież Franciszek wskazuje na pierwotny związek jedności chrześcijan i misji, na współzależność ekumenizmu i ewangelizacji⁴. Obie formy działalności Kościoła

¹ Por. Sobór Watykański II. 2002. Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* (7 grudnia 1965), nr 1. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. 2002. Poznań: Pallottinum.

² Franciszek. 2013. *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium”* (24 listopada 2013). Kraków: Wydawnictwo M (dalej: EG), nr 15; Dariusz Gardocki. 2017. „Misyjność Kościoła w świetle adhortacji apostołskiej «Evangelii gaudium» i Dokumentu z Aparecidy «Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie»”. *Studia Bobolanum* 28 (2): 81.

³ Por. EG, nr 27; Gardocki. 2017, „Misyjność Kościoła w świetle adhortacji apostołskiej «Evangelii gaudium» i Dokumentu z Aparecidy”, 86.

⁴ Pojęcie ewangelizacji otrzymuje u papieża Franciszka własne akcenty. To, co do tej pory określano jako „misja Kościoła”, z rozróżnieniem poszczególnych wymiarów jej urzeczywistnienia, Franciszek wydaje się określać terminem „misja ewangelizacyjna Kościoła”. Tak rozumiana misja ewangelizacyjna dokonuje się – jego zdaniem – w trzech obszarach: po pierwsze skierowana jest do „duszpasterstwa zwyczajnego”, tj. do wiaryzących w regularny sposób uczestniczących w życiu chrześcijańskim; w dalszej kolejności odnosi się do tych, którzy wprawdzie zachowują wiarę, ale nie uczestniczą w regularnych praktykach religijnych, jak również do tych, którzy odeszli od wiary; w trzeciej zaś kolejności ma na uwadze tych, którzy nie znają Jezusa. Takie rozumienie wynika z tego, że duszpasterstwo zwyczajne – zdaniem Franciszka – nie tylko nie pełni dziś funkcji ewangelizującej osoby spoza Kościoła, ale nie prowadzi też do przewyciężenia sekularyzacji w samym Kościele. W związku z tym wskazuje na pilną potrzebę skierowania duszpasterstwa zwyczajnego na tory misyjne. W ten sposób ewangelizacyjna misja Kościoła lub ewangelizacja (rozumiana misyjnie) – w przekonaniu papieża – obejmuje wszystkie aspekty życia ludzkiego. Por.

odnajdują zresztą swoje najgłębsze podstawy motywacyjne w modlitwie arcykapłańskiej Chrystusa: „Aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojczy, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno, aby świat uwierzył, że Ty mnie posłałeś” (J 17,21)⁵.

Papież przypomina, że ruch ekumeniczny zrodził się w kontekście misyjnym. To właśnie misje uwiocznily tragedię rozbitcia chrześcijaństwa. Uświocdmiono sobie, że podział chrześcijaństwa jest sprzeczny z wolą Jezusa i stanowi poważną przeszkodę w prowadzonej ewangelizacji. Warunkiem przywrócenia skuteczności ewangelizacji było zatem podjęcie działań na rzecz ekumenizmu⁶.

Papież Franciszek jest przekonany, że tylko wówczas, gdy te dwa zadania, jakie zostawił Kościołowi Jezus – głoszenie Ewangelii i dążenie do jedności chrześcijan – będą ze sobą ściśle zespolone, mogą być w sposób autentyczny i skuteczny realizowane. W tym kontekście papież wyraża swój niepokój, że dzisiaj „ekumenizm i misje nie są już tak ściśle ze sobą powiązane jak pierwotnie”, i w konsekwencji wzywa do nowego zrywu ewangelizacyjnego, który obejmie wszystkie wymiary życia i działalności Kościoła. Papież jest przekonany, że podjęcie wysiłku misyjnego spowoduje także wzrost jedności wśród chrześcijan i doprowadzi do rozkwitu nowej ekumenicznej wiosny⁷.

2. Natura ekumenicznej misji

Ewangelizacja jest realizacją przez uczniów Jezusa danego im przez Miśtrza nakazu misyjnego: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody...” (Mt 28,19-20). Urzeczywistnienie tego zadania wymaga najpierw postawy otwartości i „wyjścia”⁸. W związku z tym papież Franciszek zachęca Kościół do misyjnego „wyjścia” z własnej wygody i pójścia ze słowem zbawienia na „peryferie

EG, nr 14, 29, 200; Piotr Musiewicz. 2018. „Nowa ewangelizacja jako przerwycięzenie sekularyzacji Kościoła”. *Horyzonty Polityki* 9 (27): 107–108; Tomasz Szyszka. 2016. „Misyjne impulsy papieża Franciszka”. *Nurt SVD* 2: 146, 152–153.

⁵ Por. EG, nr 244.

⁶ Por. Franciszek. 2014a. „Podziały wśród nas są zgorszeniem. Katecheza podczas audiencji generalnej (22 stycznia 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie (dalej: OsRomPol) 2: 48–49; Kongregacja Nauki Wiary. 2008. „Nota na temat pewnych aspektów ewangelizacji (3 grudnia 2007)”. OsRomPol 2: nr 12.

⁷ Por. Franciszek. 2018b. „Trzeba wędrować, modlić się i pracować razem. Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”. OsRomPol 7: 11–12; Paweł Błasiak. 2019. „Zaangażowanie papieża Franciszka w dialog ekumeniczny w latach 2013–2018”. *Studia Paradyskie* 29: 41–42.

⁸ Por. Franciszek. 2017d. „Misja w centrum wiary chrześcijańskiej. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2017 r. (4 czerwca 2017)”. (15.06.2021). https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/misje2017_04062017.html.

świata”, potrzebujące światła Ewangelii⁹. Kościół zaangażowany w ewangelizację jest bowiem ze swej natury Kościołem „wyruszającym w drogę”, Kościołem „pielgrzymującym”, Kościołem „w drodze”, Kościołem w „permanentnym stanie misji”¹⁰.

W nawiązaniu do powyższych obrazów papież Franciszek przedstawia swoje rozumienie ekumenizmu za pomocą kategorii „wyjścia”, „drogi”, „pielgrzymowania” i „misji”¹¹. W ten sposób ekumenizm – podobnie jak Kościół – postrzegany jest przez Franciszka jako ekumenizm „w drodze”. Papież przypomina, że wszyscy jesteśmy w drodze do pojednania i komunii, wszyscy jesteśmy pielgrzymami i wędrujemy razem¹².

Obraz wspólnej drogi, podążania razem, wskazuje na dynamiczny i otwarty charakter ekumenizmu. Przypomina o tym, że dążenie do pełnej jedności chrześcijan stanowi proces, który dokonuje się stopniowo i wymaga czasu¹³. Dlatego Franciszek zachęca do postawy cierpliwości i wytrwałości na drodze do jedności, umiejętności czekania aż do żniwa. Papież jest świadomy, że dążenie do jedności chrześcijan – podobnie jak głoszenie Ewangelii – posiada „dynamikę wyjścia i daru”. Ekumenizm wymaga wyjścia poza siebie, otwarcia się na Bożą łaskę, podążania drogą ku pełnej jedności, ale postępy na tej drodze nie będą po prostu rezultatem naszych ludzkich działań, ale przede wszystkim wolnym darem Boga, owocem działania Ducha Świętego¹⁴. Franciszek jest głęboko przekonany, że Tym,

⁹ Por. EG, nr 20. Pojęcie „peryferie” ma wiele znaczeń. W sensie eklezyjnym termin ten może być odnoszony: 1) do rzeczywistości socjalnej, tj. zaangażowania Kościoła na rzecz ubogich i potrzebujących; 2) do struktury wewnętrznej Kościoła dla wydatnienia roli Kościoła partykularnego, synodów biskupów i konferencji episkopatów. Liczne odwołania papieża Franciszka do słowa „peryferie” stwarzają niekiedy wrażenie, że chodzi tu o zupełnie nowe pojęcie w Kościele. W rzeczywistości tak nie jest, gdyż zastosowanie tego terminu w kontekście eklezyjnym jest obecne w oficjalnych wypowiedziach Kościoła przynajmniej od czasu Soboru Watykańskiego II. Por. Artur Kasprzak. 2017. „W kierunku odnowionej wizji rozeznania duszpasterskiego od «peryferii» Kościoła do jego «centrum». Analiza na przykładzie posoborowych reform «*Visitas ad limina apostolorum*»”. *Warszawskie Studia Pastoralne UKSW* 12 (3): 7–30.

¹⁰ Por. EG, nr 24–26.

¹¹ „Jedność, do której wzywa nas Pan – stwierdza Franciszek – jest zawsze jednością w kluczu misyjnym, wymagającą od nas wychodzenia i docierania do serc naszych ludzi i kultur, postmodernistycznego społeczeństwa, w którym żyjemy (...). Uda nam się zrealizować misję ekumeniczną, jeśli pozwolimy, aby przeniknął nas Duch Chrystusa”. Franciszek. 2018c. „Jeśli nie będzie rozbrzmiewała muzyka Ewangelii. Przemówienie podczas ekumenicznego spotkania w luterańskiej katedrze w Rydze (24 września 2018)”. *OsRomPol* 10: 29.

¹² Por. EG, nr 244; Franciszek. 2014b. „Chrystus nie może być podzielony. Homilia podczas niesporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o jedność Chrześcijan (25 stycznia 2014)”. *OsRomPol* 2: 22; Zygfryd Glaeser. 2018. „Papieża Franciszka posługiwanie na rzecz jedności Kościoła”. *W Mosty, nie mury. 5 lat pontyfikatu Franciszka*. Red. Marek Lis, 34. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego.

¹³ Por. Franciszek. 2019. „[Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego z delegacją Kościoła ewangelicko-luterańskiego z Finlandii], [19 stycznia 2019]” (15.06.2021). <https://deon.pl/kosciol/serwis-papieski/franciszek-do-finskih,luteraan-wspolna-modlitwa-swiadectwo-i-sluzba-prowadza-do-jednosci,506712>; EG, nr 24, 171, 222.

¹⁴ Por. EG, nr 21, 112; Franciszek. 2014e. „Wspólny front przeciw niewolnictwu. Przemówienie podczas audiencji dla Arcybiskupa Canterbury Justina Welby’ego prymasa Wspólnoty Anglikańskiej (16 czerwca 2014)”. *OsRomPol* 7: 16.

który na drodze dialogu ekumenicznego „wszystko czyni”, jest Duch Święty. Do nas należy jedynie „pozwalenie, by działał, przyjmowanie Go i postępowanie zgodnie z Jego natchnieniami”¹⁵.

W takim podejściu do ekumenizmu znajduje swoje odzwierciedlenie Franciszkowa zasada: „czas przewyższa przestrzeń”¹⁶. „Zasada ta – wyjaśnia papież Franciszek – pozwala pracować na dłuższą metę bez obsesji na punkcie natychmiastowych rezultatów. Pomaga w cierpliwym znoszeniu trudnych i niesprzyjających sytuacji albo zmian w planach, jakie narzuca dynamizm rzeczywistości. Stanowi zachętę do przyjęcia napięcia między pełnią i granicą, przyznając priorytet czasowi. (...) Przyznanie priorytetu czasowi oznacza zajęcie się bardziej rozpoczęciem procesów niż posiadaniem przestrzeni”¹⁷.

Do tak rozumianej aktywności ewangelizacyjnej i ekumenicznej – zdaniem Franciszka – wezwany jest każdy chrześcijanin. Na mocy otrzymanego chrztu każdy członek Ludu Bożego stał się uczniem-misjonarzem. Zdaniem Franciszka nie należy rozdzielać tych dwóch rzeczywistości i uważać, że chociaż wszyscy jesteśmy uczniami Chrystusa, to jednak tylko niektórych posyła On jako misjonarzy. Papież podkreśla, że spotkanie z miłością Boga w Jezusie Chrystusie sprawia, że każdy chrześcijanin staje się uczniem-misjonarzem¹⁸. Wejście w przestrzeń bycia uczniem Jezusa zakłada jednocześnie uczestnictwo w Jego misji głoszenia i świadczenia o zbawczej miłości Boga. Wszystko to znajduje swoje odniesienie również do zaangażowania ekumenicznego, którego nie należy ograniczać do wąskiej grupy specjalistów, podczas gdy reszta ludu wiernego byłaby tylko odbiorcą ich działań. Sprawa przywrócenia pełnej jedności stanowi zadanie całego Kościoła¹⁹.

3. Cel ekumenicznej misji

Celem ewangelizacyjnej misji Kościoła jest doprowadzenie ludzi do rzeczywistego spotkania z Chrystusem i zaproszenie ich do tego, by stali się Jego ucz-

¹⁵ Franciszek. 2015d. „Owoce dialogu. Katecheza podczas audiencji generalnej (3 grudnia 2014)”. *OsRomPol* 1: 53.

¹⁶ Por. EG, nr 222–225.

¹⁷ EG, nr 223. Por. Walter Kasper. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Kozienie teologiczne i perspektywy duszpasterskie*. Tłum. Kamil Markiewicz. Warszawa: Wydawnictwo „Więź”, 95.

¹⁸ „Nie mówmy już więcej – podkreśla Papież – że jesteśmy «uczniami» i «misjonarzami», ale zawsze, że jesteśmy «uczniami-misjonarzami»”. EG, nr 120.

¹⁹ Por. EG, nr 120–121; UR, nr 5.

niami. Owocem tego spotkania, a zarazem celem, do którego ono prowadzi, jest zażyłość z Jezusem, która jest zażyłością „w drodze”²⁰.

Podobnie też autentyczny ekumenizm powinien ostatecznie prowadzić do wspólnego spotkania w Chrystusie. Zasadniczym celem dążeń ekumenicznych – zauważa papież Franciszek – jest pełna widzialna jedność chrześcijan, która znajdzie wyraz we wspólnie sprawowanej Eucharystii²¹. W jednym z przemówień papież Franciszek stwierdza: „Mamy świadomość, że pozostaje jeszcze dalsza droga do przebycia, aby osiągnąć tę pełnię komunii, która mogłaby się wyrazić także we wspólnym udziale w Uczcie Eucharystycznej”²².

Mając na uwadze różnorakie napięcia i konflikty obecne we współczesnym świecie i społeczeństwie, Franciszek wskazuje jednocześnie na inne cele, do których prowadzi ruch ekumeniczny. Jeżeli celem naszej drogi jako chrześcijan – zauważa papież – jest przede wszystkim spotkanie z Chrystusem, który zjednoczył wszystko w sobie, to znakiem rozpoznawczym tej jedności i pojednania wszystkiego w Chrystusie jest pokój. Dlatego Franciszek zachęca do szukania „pokoju na obliczu jedyne Boga”, czyli wspólnoty z Bogiem, która przynosi pokój między ludźmi²³. W związku z tym w adhortacji *Evangelii gaudium* papież Franciszek sytuuje rozważania o dialogu ekumenicznym w szerszym kontekście swojej refleksji, zatytułowanej: *Dialog społeczny jako wkład na rzecz pokoju*²⁴. W takim ujęciu zaangażowanie ekumeniczne postrzegane jest w perspektywie „wkładu w jedność rodziny ludzkiej”²⁵. Według papieża Franciszka nieodzowna dla budowania zgody społecznej jest tutaj zasada: „jedność przeważa nad konfliktem”²⁶.

²⁰ Por. EG, 23; Dariusz Gardocki. 2017. „Misyjność Kościoła w świetle adhortacji apostolskiej «Evangelii gaudium» i Dokumentu z Aparecidy, 84.

²¹ Por. Franciszek. 2014j. „Radość bycia braćmi w Chrystusie. Przesłanie do Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola z okazji święta św. Andrzeja (25 listopada 2013)”. OsRomPol 1: 34–35; „Wspólna deklaracja papieża Franciszka i przewodniczącego ŚFL bp Muniba Younana (31 października 2016)”. 2016. OsRomPol 11: 8.

²² Franciszek. 2014d. „Kamień odsunięty od grobu. Przemówienie papieża Franciszka podczas nabożeństwa ekumenicznego w Bazylice Grobu Świętego (25 maja 2014)”. OsRomPol 6: 18. Por. „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”, nr 3. 2014. OsRomPol 6: 15; Kurt Koch. 2016. „Il cammino verso l'unità dei cristiani secondo papa Francesco”. Nova Umanità 38 (223): 77–78; Błasiak. 2019. „Zaangażowanie papieża Franciszka w dialog ekumeniczny w latach 2013–2018”, 17–18, 33.

²³ Por. EG, nr 229, 244.

²⁴ Por. EG, nr 238–258; Grzegorz Ryś. 2020. „Nasze odniesienie do braci niekatolików – miłość i uczciwość we wzajemnych relacjach”. Roczniki Teologiczne 67 (7): 164.

²⁵ EG, nr 245.

²⁶ Por. EG, nr 226–228.

4. Model jedności w kluczu misyjnym

Franciszek podkreśla, że jedność, do której należy dążyć – zarówno w kontekście ewangelizacji, jak i dialogu ekumenicznego – nie oznacza jednolitości, ale „jedność w różnorodności” lub „pojednaną różnorodność”²⁷. Jedność, jakiej oczekuje od nas Pan Bóg – zdaniem papieża – opiera się na poszanowaniu różnic, które należy traktować jako dar Ducha Świętego oraz potencjalne źródło ubogacenia i rozwoju²⁸. Przywrócenie pełnej jedności chrześcijan nie oznacza zatem „ani podporządkowania jednego Kościoła drugiemu, ani też wchłonięcia go, ale raczej przyjęcie wszystkich darów, jakie Bóg dał każdemu, by ukazać całemu światu wielką tajemnicę zbawienia, dokonanego przez Chrystusa Pana za pośrednictwem Ducha Świętego”²⁹. W dążeniu do jedności w różnorodności pod kierunkiem Ducha Świętego należy mieć na uwadze zasadę, że „całość przewyższa część”, całość stanowi coś więcej niż prostą sumę swych elementów składowych³⁰.

Modelem takiej jedności – utrzymuje papież Franciszek – nie jest kula, w której wszystkie punkty są w takiej samej odległości od środka, gdyż byłaby to jednolitość. Modelem jest wielościan, w którym różne punkty, w różnej odległości od innych, zachowują swoją oryginalność. W tej optyce uszanowana jest wartość każdego, a wszelka działalność powinna zmierzać do wydobycia i zebrania w takim wielościanie tego, co najlepsze³¹. Obraz wielościanu – jak zauważa kard. Walter Kasper – zastępuje po stronie katolickiej przywoływany często model kręgów koncentrycznych i sugeruje, że jedność może być osiągnięta przy zachowaniu specyfiki i tożsamości poszczególnych Kościołów. Otwiera zarazem partnerów dialogu ekumenicznego na proces uczenia się od siebie nawzajem i wzajemnego ubogacania się w duchu komplementarności³².

²⁷ Por. EG, nr 230; Franciszek. 2014f. „Różnorodność pojednana przez Ducha Świętego. Przemówienie w Zielonościwkowym Kościele Pojednania w Casercie (28 lipca 2014)”. OsRomPol 8–9: 41. Rozpatrując to zagadnienie, Franciszek wskazał na dwie postawy, które nazwał pokusami przeciwko jedności i różnorodności: pierwsza z nich to dążenie do odmienności bez jedności, druga – dążenie do jedności bez różnorodności. Por. Franciszek. 2017e. „O jedność w różnorodności. Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Zesłania Ducha Świętego (4 czerwca 2017)”. OsRomPol 6–7: 23–24.

²⁸ Por. Franciszek. 2018d. „Inni są drogą, a nie przeszkodą. Przemówienie podczas spotkania międzyreligijnego i ekumenicznego w Dhace (1 grudnia 2017)”. OsRomPol 1: 28. Franciszek przypomina, że zarówno jedność, jak i różnorodność tworzy ten sam Duch Święty. Por. EG, nr 230; Franciszek. 2014f. „Różnorodność pojednana przez Ducha Świętego. Przemówienie w Zielonościwkowym Kościele Pojednania w Casercie (28 lipca 2014)”, 41.

²⁹ Franciszek. 2014k. „Jedyna rzecz, jakiej pragnie Kościół i papież. Przemówienie podczas Boskiej Liturgii w kościele św. Jerzego (30 listopada 2014)”. OsRomPol 12: 29.

³⁰ Por. EG, nr 234–235, 237.

³¹ Por. EG, nr 236; Franciszek. 2014f. „Różnorodność pojednana przez Ducha Świętego. Przemówienie w Zielonościwkowym Kościele Pojednania w Casercie (28 lipca 2014)”, 41; Koch. 2016. „Il cammino verso l'unità dei cristiani secondo papa Francesco”, 78–79.

³² Por. EG, nr 246; Kasper. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, 90–91. „Wielościan – stwierdza Franciszek – przedstawia społeczeństwo, w którym różnice współlistnieją

5. Wymiary dążenia do jedności

Papież Franciszek – nawiązując do soborowego dekretu *Unitatis redintegratio* – wskazuje na trzy podstawowe sposoby urzeczywistniania jedności chrześcijan lub wymiary ekumenizmu: duchowy, praktyczny i doktrynalny³³.

5.1. Ekumenizm duchowy: na nowo rozpocząć od Chrystusa

Źródłem dynamizmu misyjnego i początkiem narodzin ucznia-misjonarza jest doświadczenie zbawczej miłości Boga objawionej w ukrzyżowanym i zmartwychwstałym Chrystusie. Stanowi to treść kerygmatu, który w posłudze Kościoła powinien mieć absolutne pierwszeństwo³⁴. Dzięki temu spotkaniu lub ponownemu spotkaniu z Jezusem Chrystusem – zauważa papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium* – zdobywamy nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie naszego życia i działania³⁵. Istotnym aspektem tego procesu stawania się uczniem-misjonarzem jest „nawrócenie” i wewnętrzna odnowa³⁶. Stąd Franciszek wzywa do „duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia”, które wiąże się z koniecznością wprowadzenia „zdrowej decentralizacji” decyzji w Kościele, reform stylów działania i struktur kościelnych³⁷.

ze sobą, uzupełniając się, ubogacając i oświetlając nawzajem, nawet jeśli wiąże się to z dyskusjami i nieufnością. Od wszystkich bowiem można się czegoś nauczyć, nikt nie jest bezużyteczny, nikt nie jest zbędny. Oznacza to włączenie peryferii. Ludzie tam żyjący mają inny punkt widzenia, widzą te aspekty rzeczywistości, które nie są dostrzegane z centrów władzy, gdzie podejmowane są kluczowe decyzje”. Franciszek. 2020. *Encyklika „Fratelli tutti”* (3 października 2020). Kraków: Wydawnictwo M, nr 215.

³³ Por. Franciszek. 2014k. „Jedyna rzecz, jakiej pragnie Kościół i papież. Przemówienie podczas Boskiej Liturgii w kościele św. Jerzego (30 listopada 2014)”, 28. Por. Koch. 2016. „Il cammino verso l’unità dei cristiani secondo papa Francesco”, 79.

³⁴ Por. EG, nr 110, 164. W działalności Kościoła zarówno pierwsze głoszenie, jak i katecheza są niezbędne. Ta ostatnia – zdaniem Franciszka – nie powinna jednak zajmować miejsca kerygmatu, gdyż obie formy przepowiadania różnią się ze względu na treści i zamierzone cele. Kerygmat o zbawczej miłości Boga objawionej w Jezusie Chrystusie prowadzi do osobistego spotkania z Nim i doświadczenia zbawienia, które staje się udziałem człowieka przez decyzję wiary, nawrócenia i poddania życia Jezusowi. Katecheza natomiast, obejmując w swej treści całość nauczania Magisterium Kościoła, ma na celu rozwój wiary i prowadzenie człowieka do pełnej komunii z Chrystusem. Por. EG, nr 164–165; Piotr Drożdżewicz. 2015. „Misyjne przeobrażenie Kościoła i nawrócenie duszpasterstwa w świetle adhortacji «Evangelii gaudium»”. *Rocznik Teologii Katolickiej* 14 (1): 25–26.

³⁵ Por. EG, nr 7–8, 11.

³⁶ Por. Franciszek. 2014h. „W służbie jedności wierzących w Chrystusa. Przemówienie do uczestników ekumenicznej pielgrzymki zorganizowanej przez Fundację «Orientale Lumen» (24 października 2014)”, OsRomPol 11: 42.

³⁷ Por. EG, nr 16, 25–27; Franciszek. 2015c. „«Synodalność» konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17 października 2015)”. OsRomPol 11: 6–7; Kasper. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, 89; Zdzisław J. Kijas. 2013. *Papież Franciszek i nasze marzenie o Kościele*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 147–149.

Nawrócenie serca i świętość życia – podstawowe elementy ekumenizmu duchowego – mają też istotne znaczenie w dziele budowania chrześcijańskiej jedności³⁸. W przemówieniu do delegacji Międzynarodowej Konferencji Biskupów Starokatolickich Unii Utrechckiej (30 października 2014 r.) papież Franciszek przypomniał, że droga do pełnej jedności zaczyna się od „przemiany serca”³⁹. Droga ekumenizmu wiedzie przez nieustanne nawrócenie – indywidualne i wspólnotowe, przez odnowę naszej mentalności, aby dostosowała się do stylu Ducha Świętego⁴⁰. Nie ma prawdziwego ekumenizmu – podkreśla papież – bez gotowości do wewnętrznej odnowy i dążenia do większej wierności Chrystusowi⁴¹.

Postulat duszpasterskiego nawrócenia pociąga za sobą – również w obszarze działalności ekumenicznej – potrzebę zrewidowania dotychczasowych metod i form i dostosowania ich do zmieniających się warunków społeczno-kulturowych. W związku z tym papież Franciszek mówi o synodalności i wzywa do „nawrócenia papiestwa”, aby w ten sposób posługę Biskupa Rzymu uczynić bardziej wierną zamysłowi Chrystusa i ewangelizacyjnej działalności Kościoła⁴².

5.2. Ekumenizm praktyczny: podążać razem z braćmi w Chrystusie

Chrześcijanie, którzy spotkali Jezusa, doświadczyli Jego miłości w swoim życiu, są wezwani do misji głoszenia Dobrej Nowiny. Chodzi zwłaszcza o tzw. pierwsze głoszenie, czyli przepowiadanie kerygmatu, który ma wzbudzać wiarę i prowadzić do egzystencjalnego spotkania⁴³. Podstawowe znaczenie tak rozumianej ewangelizacji, jak również ekumenii ma aktywna obecność pośród

³⁸ Por. Franciszek. 2013e. „Pan rozbudził w nas tęsknotę za jednością. Przemówienie podczas spotkania z delegacją luterańską (21 października 2013)”. OsRomPol 12: 26.

³⁹ Francesco. 2014i. „Discorso alla delegazione della Conferenza Internazionale dei Vescovi Veterocattolici dell'Unione di Utrecht (30 ottobre 2014)”. (22.06.2021). https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141030_vescovi-veterocattolici.html; Glaeser. 2018. „Papieża Franciszka posługiwanie na rzecz jedności Kościoła”, 37.

⁴⁰ Por. Franciszek. 2018a. „Świat chce jedności. Przemówienie podczas spotkania na modlitwie w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”. OsRomPol 7: 9.

⁴¹ Por. Franciszek. 2013a. „Z przyjaźnią i szacunkiem. Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami innych Kościołów, Wspólnot kościelnych oraz religii (20 marca 2013)”. OsRomPol 5: 21; Franciszek. 2014h. „W służbie jedności wierzących w Chrystusa. Przemówienie do uczestników ekumenicznej pielgrzymki zorganizowanej przez Fundację «Orientale Lumen» (24 października 2014)”, 42; Franciszek. 2016a. „Jezus jedyną bramą prowadzącą do zbawienia. Homilia podczas nieszpórów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan (25 stycznia 2016)”. OsRomPol 2: 26; UR, nr 7–8.

⁴² Por. EG, nr 32, 246; Drożdżewicz. 2015. „Misyjne przeobrażenie Kościoła i nawrócenie duszpasterstwa w świetle adhortacji «Evangelii gaudium»”, 12.

⁴³ Por. „Wspólna deklaracja papieża Franciszka i arcybiskupa Canterbury Justina Welby’ego (5 października 2016)”. 2016. OsRomPol 11: 42.

ludzi, którym pragnie się głosić Ewangelię i dawać świadectwo chrześcijańskiego życia⁴⁴. W związku z tym szczególnego znaczenia – zdaniem papieża Franciszka – nabierają duszpasterskie kategorie: „bliskość” i „spotkanie”⁴⁵. Papież podkreśla, że to „bliskość powoduje komuniję i przynależność, umożliwia spotkanie. Bliskość przybiera formę dialogu i tworzy kulturę spotkania”⁴⁶. Dla papieża Franciszka „rzeczywistość jest ważniejsza od idei”⁴⁷. Nie można bowiem głosić Ewangelii czysto intelektualnej: Ewangelia jest prawdą, ale jest także miłością⁴⁸.

Franciszek z zadowoleniem wskazuje na utrzymujące się między chrześcijanami – mimo zaistniałych podziałów – więzy jedności, które stanowią podstawę braterskich relacji wszystkich wyznawców Chrystusa. Wspólnota między chrześcijanami – zauważa – jest zakorzeniona w wyznawanej wierze i ma swój rzeczywisty fundament w jednym chrzcie⁴⁹.

„Jednym z głównych owoców, jakie wydał w tych latach ruch ekumeniczny – podkreśla Franciszek – jest odkrycie na nowo braterstwa łączącego wszystkich, którzy wierzą w Jezusa Chrystusa i zostali ochrzczeni w Jego imię (...). Odkrycie na nowo tego braterstwa pozwala nam dostrzec głębką więź, która już nas łączy pomimo naszych różnic”⁵⁰.

Mając to na uwadze, papież zachęca, by chrześcijanie nie skupiali się na tym, co ich dzieli, lecz raczej na tym, co ich łączy. „Będąc świadomi, że to, co nas łączy, jest o wiele większe od tego, co nas dzieli – stwierdza Franciszek – doświadczamy już prawdziwej komunii, chociaż uznajemy, że nie jest ona ani pełna, ani doskonała”⁵¹.

⁴⁴ Por. EG, nr 24, 259.

⁴⁵ Por. EG, nr 88, 171.

⁴⁶ Franciszek. 2013d. „Nie należy ignorować «rewolucji czułości», która spowodowała wciele nie Słowa. Przemówienie podczas spotkania z członkami komitetu koordynacyjnego CELAM (28 lipca 2013)”. OsRomPol 10: 28; Kasper. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, 87.

⁴⁷ EG, nr 231–233. Por. Franciszek. 2015b. „Nasz dialog musi być kontynuowany. Przesłanie z okazji 50. rocznicy powstania Wspólnej Grupy Roboczej Kościoła Katolickiego i Ekumenicznej Rady Kościołów (23 czerwca 2015)”. OsRomPol 7–8: 39.

⁴⁸ „Prawdy nie wytwarza się w laboratorium, tworzy się ją w życiu” – stwierdza Franciszek. „Prawda jest spotkaniem, spotkaniem się osób”. Franciszek. 2014f. „Różnorodność pojednana przez Ducha Świętego. Przemówienie w Zielonoświątkowym Kościele Pojednania w Casercie (28 lipca 2014)”, 42. Por. Francesco. 2014i. „Discorso alla delegazione della Conferenza Internazionale dei Vescovi Veterocattolici dell’Unione di Utrecht (30 ottobre 2014)”; Glaeser. 2018. „Papieża Franciszka posługiwanie na rzecz jedności Kościoła”, 37.

⁴⁹ Por. Franciszek. 2017c. „Jednoczy nas niewinna krew. Przemówienie podczas wizyty u papieża Aleksandrii Tawadrosa II (28 kwietnia 2017)”. OsRomPol 5: 10–11; „Wspólna deklaracja papieża Franciszka i arcybiskupa Canterbury Justina Welby’ego (5 października 2016)”, 41–42; UR, nr 22.

⁵⁰ Franciszek. 2015a. „W imię Pana Jezusa przebaczenie nam! Przemówienie w świątyni waldensów (22 czerwca 2015)”. OsRomPol 7–8: 34.

⁵¹ Franciszek. 2014c. „Wspólna modlitwa za wszystkich chrześcijan. Przesłanie do Teodora II z okazji dnia przyjaźni koptyjsko-katolickiej (5 maja 2014)”. OsRomPol 6: 37.

Łączące chrześcijan więzi stanowią podstawę do współpracy w różnych dziedzinach życia codziennego. Papież Franciszek jest przekonany, że prawdziwa i trwała jedność wzrasta i się umacnia, kiedy działa się razem⁵². Wśród tych działań szczególne znaczenie ma współpraca na rzecz promowania wartości chrześcijańskich w społeczeństwie, poszanowania środowiska naturalnego, zaangażowania na rzecz większej sprawiedliwości społecznej i budowania pokojowych relacji we współczesnym świecie⁵³. Szczególnymi adresatami tego rodzaju świadectwa powinni być ludzie ubodzy oraz ci wszyscy, którzy są spychani na margines życia społecznego⁵⁴.

5.3. Ekumenizm doktrynalny: ku jedności w prawdzie

Papież Franciszek niejednokrotnie zwracał uwagę na prowadzone z udziałem Kościoła rzymskokatolickiego dialogi teologiczne, doceniając ich pozytywne rezultaty. Tak np. podczas spotkania z Teodorem II, zwierzchnikiem Koptyjskiego Kościoła Ortodoksyjnego, 10 maja 2013 r. w Rzymie, Franciszek przypomniał: „Wspólna Deklaracja naszych poprzedników sprzed 40 lat stała się kamieniem milowym na drodze ekumenicznej i dała początek Komisji ds. Dialogu Teologicznego między naszymi Kościołami, której prace przyniosły dobre rezultaty i która przygotowała grunt pod trwający do dzisiaj owocny, szerszy dialog między Kościołem katolickim a całą rodziną Ortodoksyjnych Kościołów Wschodnich”⁵⁵.

W tym kontekście przytacza również, czym jest właściwie rozumiany dialog teologiczny. „Nie jest to zwykłe ćwiczenie teoretyczne, ale działanie w prawdzie i miłości, wymagające coraz głębszego poznania wzajemnych tradycji w celu ich zrozumienia i czerpania z nich nauki”⁵⁶. Dialog teologiczny – czytamy dalej –

⁵² Por. Franciszek. 2017b. „Jezus wzywa nas do poświęcenia się na rzecz jedności i miłości. Homilia wygłoszona podczas liturgii słowa w anglikańskim kościele Wszystkich Świętych w Rzymie (26 lutego 2017)”. OsRomPol 3–4: 28.

⁵³ Por. Franciszek. 2013c. „W drodze do jedności. Przemówienie podczas audiencji dla arcybiskupa Canterbury i prymasa Wspólnoty Anglikańskiej Justina Welby’ego (14 czerwca 2013)”. OsRomPol 8–9: 32–33.

⁵⁴ Por. EG, nr 21, 23, 197–198.

⁵⁵ Franciszek. 2013b. „Ekumenizm cierpienia. Przemówienie podczas audiencji dla papieża Teodora II i członków delegacji Koptyjskiego Kościoła Ortodoksyjnego (10 maja 2013)”. OsRomPol 7: 10. W podobnym tonie wypowiedział się Franciszek na temat znaczenia dialogów teologicznych Kościoła rzymskokatolickiego z prawosławnymi, luteranami i anglikanami. Por. „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”, nr 4. 2014. OsRomPol 6: 15; Franciszek. 2013e. „Pan rozbudził w nas tęsknotę za jednością. Przemówienie podczas spotkania z delegacją luterzańską (21 października 2013)”, 25; Franciszek. 2013c. „W drodze do jedności. Przemówienie podczas audiencji dla arcybiskupa Canterbury i prymasa Wspólnoty Anglikańskiej Justina Welby’ego (14 czerwca 2013)”, 32.

⁵⁶ „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”, nr 4.

nie zmierza do znalezienia „najniższego wspólnego mianownika teologicznego, co do którego można by osiągnąć kompromis, ale opiera się raczej na pogłębianiu całej prawdy, którą Chrystus dał swojemu Kościołowi, prawdy, którą dzięki natchnieniu Ducha Świętego wciąż coraz lepiej rozumiemy”⁵⁷.

W dążeniu do prawdy – podkreśla papież Franciszek – ważne jest nie tylko wzajemne poznanie siebie, ale także zasada „hierarchii” prawd oraz wymiana duchowych darów⁵⁸. Pojednanie chrześcijan – jego zdaniem – będzie mogło się urzeczywistnić, kiedy będziemy potrafili nawzajem „rozpoznawać swoje dary i będziemy zdolni z pokorą i łagodnością uczyć się jedni od drugich (...) nie oczekując, że to inni mają się najpierw nauczyć od nas”⁵⁹. Warunkiem niezbędnym do tego, aby dialog ekumeniczny oraz międzyreligijny był autentyczny i rzeczywisty, jest zachowanie przez jego uczestników własnej tożsamości⁶⁰ – zaznacza.

Mimo uznania potrzeby dialogu teologicznego w dążeniu do pełnej jedności chrześcijan papież Franciszek niejednokrotnie wyraża swój sceptycyzm w odniesieniu do tego wymiaru ekumenizmu. Tak np. na konferencji prasowej w samolocie w drodze ze Stambułu do Rzymu Franciszek powiedział m.in.: „Jestem przekonany, że trwa proces dialogu z całym prawosławiem. Oni mają sakramenty, sukcesję apostołską (...), jesteśmy w drodze. Czego możemy się spodziewać? Że teologowie dojdą do porozumienia? Nigdy ten dzień nie nadejdzie, zapewniam pana, jestem sceptyczny. Teologowie dobrze pracują, ale pamiętam słowa, które podobno miał powiedzieć Athenagoras do Pawła VI: «Zbierzmy teologów na wyspie i niech dyskutują, a my idźmy naprzód sami»”⁶¹.

W podobnym tonie, choć nieco łagodniej, wypowiedział się Ojciec św. na konferencji prasowej podczas lotu z Baku do Rzymu, po zakończeniu pielgrzymki do Gruzji i Azerbejdżanu (30 września – 2 października 2016 r.). Na pytanie jednego z gruzińskich dziennikarzy o przyszłość dialogu między Kościołem katolickim i Gruzijnskim Kościołem Prawosławnym, Papież odpowiedział: „Nie trzeba angażować się w dyskusje doktrynalne. Trzeba zostawić to teologom. Oni potrafią to lepiej od nas. Dyskutują i są świetni, są dobrzy, mają dobrą wolę, teologodzy z jednej i drugiej strony. Co powinniśmy zrobić my, lud? Modlić się jedni

⁵⁷ „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”, nr 4.

⁵⁸ Por. „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”, nr 4; EG, nr 36, 246; UR, nr 11.

⁵⁹ Franciszek. 2017a. „Uczmy się od siebie nawzajem. Homilia podczas nieszpórów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan (25 stycznia 2017)”. OsRomPol 2: 13.

⁶⁰ Por. Franciszek. 2014g. „Prawdziwa religia jest źródłem pokoju, a nie przemocy. Spotkanie ze zwierzchnikami innych religii i wyznań chrześcijańskich w Albanii (21 września 2014)”. OsRomPol 10: 15.

⁶¹ Franciszek. 2014l. „Konferencja prasowa w drodze powrotnej z Turcji (30 listopada 2014)” (25.06.2021). https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2014/november/documents/pa-pa-francesco_20141130_turchia-conferenza-stampa.html.

za drugich. Jest to niezwykle ważne: modlitwa. A po drugie, pracować razem: są ludzie biedni, możemy razem pracować z ubogimi (...). I to jest droga ekumenizmu. Nie tylko doktrynalna – to jest ostatnia rzecz, do tego dotrzemy na końcu. Ale zacznijmy iść razem”⁶².

W rezultacie, nie negując potrzeby dialogu teologicznego, na obecnym etapie dążeń do jedności chrześcijan papież Franciszek daje pierwszeństwo wymiarowi duchowemu i praktycznemu ekumenizmu. „Postępowanie razem, modlenie się razem, pracowanie razem to jest nasza główna droga dzisiaj”⁶³. Dopiero idąc wspólną drogą, chrześcijanie będą w stanie nawzajem zrozumieć, kim jest ten drugi i rozmawiać o najtrudniejszych sprawach⁶⁴. Takie podejście do dialogu doktrynalnego zdaje się odpowiadać Franciszkowej wizji działalności ekumenicznej w kluczu misyjnym. W ewangelizacji – jak odnotowano wcześniej – podstawowe znaczenie przypisuje się bowiem „pierwszemu głoszeniu”, wzbudzającemu wiarę i prowadzącemu do osobistego spotkania z Chrystusem i braćmi, a nie integralnemu głoszeniu doktryny.

6. W kierunku recepcji: wnioski i pytania

Z przeprowadzonej analizy wynika, że papież Franciszek rozumie ekumenizm jako proces, który – podobnie jak głoszenie Ewangelii – opisywany jest za pomocą kategorii „wyjścia”, „drogi”, „pielgrzymowania” i „misji”. Papież stwierdza, że ostatecznym celem ekumenicznych dążeń jest pełna widzialna jedność chrześcijan, która znajdzie wyraz we wspólnie sprawowanej Eucharystii. Franciszek wskazuje jednocześnie na inne cele, do których prowadzi działalność ekumeniczna, takie jak: służba na rzecz ubogich, sprawiedliwość społeczna, pokój czy jedność rodziny ludzkiej. Wynika to z przekonania, że jeśli ekumenizm ma służyć autentycznemu głoszeniu Ewangelii, nie może zamykać się jedynie w kręgu kwestii doktrynalnych, ale musi także podjąć problemy nękające całą wspólnotę ludzką. Zważywszy na duże znaczenie, jakie papież Franciszek przypisuje celom praktycznym, wyłania się jedynie pytanie o możliwe implikacje tego faktu dla postrzegania „pierwszorzędnego” celu dążeń ekumenicznych – widzialnej jedności w wierze i wspólnocie eucharystycznej.

⁶² Franciszek. 2016b. „Nie ma innej drogi. Rozmowa z dziennikarzami podczas lotu z Baku do Rzymu (2 października 2016)”. *OsRomPol* 10: 29. Por. Franciszek. 2014g. „Prawdziwa religia jest źródłem pokoju, a nie przemocy. Spotkanie ze zwierzchnikami innych religii i wyznań chrześcijańskich w Albanii (21 września 2014)”, 15.

⁶³ Franciszek. 2018a. „Świat chce jedności. Przemówienie podczas spotkania na modlitwie w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”, 9–10.

⁶⁴ Franciszek. 2018b. „Trzeba wędrować, modlić się i pracować razem. Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”, 11–12.

Papież Franciszek słusznie podkreśla, że jedność, do której dążymy, nie oznacza jednolitości, ale jedność w różnorodności lub pojednaną różnorodność. Ta ważna dla życia kościelnego i dialogu ekumenicznego formuła bywa jednak różnie interpretowana. Jednym z najpoważniejszych problemów jest rozumienie relacji jedności do różnorodności. Franciszek nie rozpatruje szczegółowo tej kwestii, wskazując ogólnie na znaczenie dla dialogu ekumenicznego tak ujętego modelu jedności. W związku z tym rodzi się pytanie: Jakie znaczenie przypisuje jedności i różnorodności w Kościele? W jaki sposób określa granice, wewnątrz których różnorodność jest ubogaceniem wspólnoty, a po których przekroczeniu staje się ona niedopuszczalna czy wręcz niszcząca? Trzeba bowiem przyznać, że nie wszystkie występujące wśród chrześcijan różnice dają się pojednać⁶⁵.

W swojej refleksji ekumenicznej papież Franciszek wskazuje na trzy podstawowe sposoby urzeczywistniania ekumenizmu: duchowy, praktyczny i doktrynalny. Papież przypomina, że u początku zarówno ewangelizacji, jak i pracy ekumenicznej znajduje się osobiste spotkanie z Chrystusem, które prowadzi do nawrócenia serca, odnowy osobistej i wspólnotowej. Wynika stąd postulat dowartościowania synodalności, potrzeby reform struktur kościelnych, „decentralizacji” i „nawrócenia papieżstwa”. Owa decentralizacja – jak wynika z ogólnych wypowiedzi papieża – ma dotyczyć nie tylko spraw obrzędowych, dyscyplinarnych czy administracyjnych, ale także doktrynalnych i moralnych. W odniesieniu do tak ujętego postulatu rodzą się pytania: Czy wolność w decydowaniu o doktrynie i moralności przez Kościoły lokalne bez odwołania się do całego kolegium biskupów, którzy trwają w jedności z głową kolegium, nie doprowadzi do istotnych różnic w interpretacji i nowych podziałów w Kościele? Czy tego rodzaju decyzje nie sprawią, że w ramach dialogów teologicznych stronie katolickiej będzie znacznie trudniej sformułować jednolite stanowisko w istotnych kwestiach doktrynalnych i moralnych?⁶⁶

Szczególne znaczenie na drodze do pełnej jedności chrześcijan – według papieża Franciszka – należy przypisać dialogowi miłości, który ostatecznie można sprowadzić do praktycznego wymiaru ekumenizmu. Mimo że proponowana przez Franciszka forma dialogu nie jest nowa, to jej dowartościowanie i zdynamizowanie – zwłaszcza w ekumenii postrzeganej w kluczu misyjnym – może wnieść swój pozytywny wkład w dzieło urzeczywistnienia pełnej jedności chrześcijan.

⁶⁵ Por. Marcin Składanowski. 2012. *Tożsamość wyznaniowa. Studium ekumeniczne*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 215–220.

⁶⁶ Por. Tadeusz Kałużny. 2019. „Ku ekumenii realistycznej. W poszukiwaniu przyczyn trudności w katolicko-prawosławnym dialogu teologicznym”. *Polonia Sacra* 23 (2): 122–123; Tomasz Nawracała. 2018. „Kościół powszechny i Kościoły lokalne w nauczaniu papieża Franciszka”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 33: 35–36; Kijas. 2013. *Papież Franciszek i nasze marzenie o Kościele*, 188.

W tym kontekście rodzi się jednak pytanie: Jakie miejsce w Franciszkowej wizji ekumenizmu zajmuje dialog doktrynalny? Jeśli nawet przyjmujemy, że papież Franciszek – jak odnotowano powyżej – nie neguje potrzeby dialogu teologicznego, rozpatrując jego znaczenie w kluczu ewangelizacji, to jednak trzeba stwierdzić, że analizowane teksty nie dostarczają jasnej i wyczerpującej odpowiedzi w tej kwestii.

W końcu, nie bez znaczenia dla właściwego zrozumienia badanej kwestii, pozostaje nowy styl i język, którymi posługuje się papież Franciszek, ściśle związane z przyjętą opcją misyjną⁶⁷. W jego przekazie dominuje styl duszpasterski i konwersacyjny, forma skrótowa, niekiedy bardzo spontaniczna i bezpośrednia, które odbiegają od klasycznego, konceptualnego języka teologicznego. W ten sposób Franciszek pragnie wzbudzić wewnętrzny i zewnętrzny niepokój, duchowe poruszenie, które mają prowadzić do rozbicia uciążliwych schematów i do nowego otwarcia się na powiew Ducha Świętego. Taki styl myślenia i działania, który ma duże znaczenie duszpasterskie, na płaszczyźnie teologicznej refleksji postrzegany jest przez niektóre osoby jako mało precyzyjny, wieloznaczny i kontrowersyjny⁶⁸.

Ogólnie rzecz ujmując, należy stwierdzić, że cechą charakterystyczną ekumenicznej wizji papieża Franciszka jest ujmowanie jedności chrześcijan w kluczu misyjnym. Takie podejście według niego ma wnieść nowy dynamizm w dążeniu do pełnej jedności chrześcijan. Prowadzi ono jednocześnie do nowego rozłożenia akcentów w postrzeganiu kluczowych aspektów ekumenizmu. Wyraża się to zwłaszcza w przeniesieniu akcentu z ekumenizmu doktrynalnego na ekumenizm praktyczny (egzystencjalny), co u niektórych osób budzi wątpliwości i niepokoje. Łączy się z tym ściśle także nowy styl i język, którymi posługuje się papież Franciszek, a które mimo swoich walorów duszpasterskich mogą rodzić trudności we właściwym odczytaniu przekazywanych treści. Wynikają stąd pewne trud-

⁶⁷ Por. EG, nr 27.

⁶⁸ Por. Konrad Glombik. 2018. Franciszek – kontrowersyjne nauczanie czy kontrowersyjna recepcja?. W *Mosty, nie mury. 5 lat pontyfikatu Franciszka*. Red. Marek Lis, 149. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego; Andrzej A. Napiórkowski. 2020. „Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka”. *Studia Nauk Teologicznych* 15: 33–37, 52; Andrzej Mrozek. 2017. „Prorocki autorytet papieża Franciszka”. *Studia Paedagogica Ignatiana* 20 (5): 36. W sposobie myślenia i działania papieża Franciszka zaznacza się wyraźnie wpływ formacji jezuickiej i argentyńskiej teologii ludu. Jezuiści – jak zauważają badacze problemu – „bardziej stawiają problemy, niż je rozwijają, co daje efekt aktualności. Częściej mnożą pytania, niż podają odpowiedzi. To jedyna droga, aby wymusić wgląd we własną wolność i sumienie. Te «niedokończona myśl» są ciągłym poszukiwaniem sensu. To emfaza wolności, niekończące się poszukiwanie, dążenie do nieodkrytej rzeczywistości. Niedokończony, w znaczeniu dyskursu ciągle otwartego”. Vittorio Alfieri. 2014. *Il papa gesuita*, Milano: Mondadori Università, 18; cyt. za: Tomasz Orzeł. 2018. „Główne cechy języka papieża Franciszka na podstawie analizy jego wystąpień podczas Świątynnych Dni Młodzieży w Krakowie”. *Kultura – Media – Teologia* 33: 86. Por. Kasper. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości*, 65; Massimo Borghesi. 2018. *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna*. Tłum. Dariusz Chodyniecki. Kraków: Wydawnictwo Franciszkanów Bratni Zew.

ności w recepcji ekumenicznej myśli papieża Franciszka i pytania otwarte, które wymagają dalszej, pogłębionej refleksji.

References

- Alfieri Vittorio. 2014. *Il papa gesuita*. Milano: Mondadori Università.
- Błasiak Paweł. 2019. „Zaangażowanie papieża Franciszka w dialog ekumeniczny w latach 2013–2018”. *Studia Paradayskie* 29: 11–46.
- Borghesi Massimo. 2018. *Jorge Mario Bergoglio. Biografia intelektualna*. Tłum. Dariusz Chodyniecki. Kraków: Wydawnictwo Franciszkanów Bratni Zew.
- Drożdżewicz Piotr. 2015. „Misyjne przeobrażenie Kościoła i nawrócenie duszpasterstwa w świetle adhortacji «*Evangelii gaudium*»”. *Rocznik Teologii Katolickiej* 14 (1): 9–34.
- Franciszek. 2013. *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”* (24 listopada 2013). Kraków: Wydawnictwo M.
- Franciszek. 2013a. „Z przyjaźnią i szacunkiem. Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami innych Kościołów, Wspólnot kościelnych oraz religii (20 marca 2013)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 5: 21.
- Franciszek. 2013b. „Ekumenizm cierpienia. Przemówienie podczas audiencji dla papieża Teodora II i członków delegacji Koptyjskiego Kościoła Ortodoksyjnego (10 maja 2013)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 7: 10.
- Franciszek. 2013c. „W drodze do jedności. Przemówienie podczas audiencji dla arcybiskupa Canterbury i prymasa Wspólnoty Anglikańskiej Justina Welby'ego (14 czerwca 2013)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 8–9: 32–33.
- Franciszek. 2013d. „Nie należy ignorować «rewolucji czułości», która spowodowała wcielenie Słowa. Przemówienie podczas spotkania z członkami komitetu koordynacyjnego CELAM (28 lipca 2013)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 10: 25–29.
- Franciszek. 2013e. „Pan rozbudził w nas tęsknotę za jednością. Przemówienie podczas spotkania z delegacją luterańską (21 października 2013)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 12: 25–26.
- Franciszek. 2014a. „Podziały wśród nas są zgorszeniem. Katecheza podczas audiencji generalnej (22 stycznia 2014)”, *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 2: 48–49.
- Franciszek. 2014b. „Chrystus nie może być podzielony. Homilia podczas niezapórów na zakończenie Tygodnia Modlitw o jedność Chrześcijan (25 stycznia 2014)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 2: 20–22.
- Franciszek. 2014c. „Wspólna modlitwa za wszystkich chrześcijan. Przesłanie do Teodora II z okazji dnia przyjaźni koptyjsko-katolickiej (5 maja 2014)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. polskie 6: 37.

- Franciszek. 2014d. „Kamień odsunięty od grobu. Przemówienie papieża Franciszka podczas nabożeństwa ekumenicznego w Bazylice Grobu Świętego (25 maja 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 6: 17–20.
- Franciszek. 2014e. „Wspólny front przeciw niewolnictwu. Przemówienie podczas audyencji dla Arcybiskupa Canterbury Justina Welby’ego prymasa Wspólnoty Anglikańskiej (16 czerwca 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 7: 16–17.
- Franciszek. 2014f. „Różnorodność pojednana przez Ducha Świętego. Przemówienie w Zielonoświątkowym Kościele Pojednania w Casercie (28 lipca 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 8–9: 40–42.
- Franciszek. 2014g. „Prawdziwa religia jest źródłem pokoju, a nie przemocy. Spotkanie ze zwierzchnikami innych religii i wyznań chrześcijańskich w Albanii (21 września 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 10: 14–15.
- Franciszek. 2014h. „W służbie jedności wierzących w Chrystusa. Przemówienie do uczestników ekumenicznej pielgrzymki zorganizowanej przez Fundację «Orientale Lumen» (24 października 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 11: 41–42.
- Francesco. 2014i. „Discorso alla delegazione della Conferenza Internazionale dei Vescovi Vescovi cattolici dell’Unione di Utrecht (30 ottobre 2014)”. (22.06.2021). https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/october/documents/papa-francesco_20141030_vescovi-veterocattolici.html.
- Franciszek. 2014j. „Radość bycia braćmi w Chrystusie. Przesłanie do Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola z okazji święta św. Andrzeja (25 listopada 2013)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 1: 34–35.
- Franciszek. 2014k. „Jedyna rzecz, jakiej pragnie Kościoł i papież. Przemówienie podczas Boskiej Liturgii w kościele św. Jerzego (30 listopada 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 12: 28–29.
- Franciszek. 2014l. „Konferencja prasowa w drodze powrotnej z Turcji (30 listopada 2014)”. (25.06.2021). https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2014/november/documents/papa-francesco_20141130_turchia-conferenza-stampa.html.
- Franciszek. 2015a. „W imię Pana Jezusa przebaczcie nam! Przemówienie w świątyni waldensów (22 czerwca 2015)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 7–8: 33–35.
- Franciszek. 2015b. „Nasz dialog musi być kontynuowany. Przesłanie z okazji 50. rocznicy powstania Wspólnej Grupy Roboczej Kościoła Katolickiego i Ekumenicznej Rady Kościołów (23 czerwca 2015)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 7–8: 39–40.
- Franciszek. 2015c. „«Synodalność» konstytutywnym wymiarem Kościoła. Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17 października 2015)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 11: 4–8.
- Franciszek. 2015d. „Owoce dialogu. Katecheza podczas audyencji generalnej (3 grudnia 2014)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 1: 52–53.

- Franciszek. 2016a. „Jezus jedyną bramą prowadzącą do zbawienia. Homilia podczas niesporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan (25 stycznia 2016)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 2: 25–26.
- Franciszek. 2016b. „Nie ma innej drogi. Rozmowa z dziennikarzami podczas lotu z Baku do Rzymu (2 października 2016)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 10: 29–33.
- Franciszek. 2017a. „Uczmy się od siebie nawzajem. Homilia podczas niesporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan (25 stycznia 2017)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 2: 13–14.
- Franciszek. 2017b. „Jezus wzywa nas do poświęcenia się na rzecz jedności i miłości. Homilia wygłoszona podczas liturgii słowa w angikańskim kościele Wszystkich Świętych w Rzymie (26 lutego 2017)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 3–4: 26–28.
- Franciszek. 2017c. „Jednoczy nas niewinna krew. Przemówienie podczas wizyty u papieża Aleksandrii Tawadrosa II (28 kwietnia 2017)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 5: 10–12.
- Franciszek. 2017d. „Misja w centrum wiary chrześcijańskiej. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2017 r. (4 czerwca 2017)” (15.06.2021). https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/misje2017_04062017.html.
- Franciszek. 2017e. „O jedność w różnorodności. Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Zesłania Ducha Świętego (4 czerwca 2017)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 6–7: 23–24.
- Franciszek. 2018a. „Świat chce jedności. Przemówienie podczas spotkania na modlitwie w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 7: 9–10.
- Franciszek. 2018b. „Trzeba wędrować, modlić się i pracować razem. Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w siedzibie Światowej Rady Kościołów (21 czerwca 2018)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 7: 11–12.
- Franciszek. 2018c. „Jeśli nie będzie rozbrzmiewała muzyka Ewangelii. Przemówienie podczas ekumenicznego spotkania w luterńskiej katedrze w Rydze (24 września 2018)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 10: 28–29.
- Franciszek. 2018d. „Inni są drogą a nie przeszkodą. Przemówienie podczas spotkania międzyreligijnego i ekumenicznego w Dhace (1 grudnia 2017)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 1: 28–29.
- Franciszek. 2019. „[Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego z delegacją Kościoła ewangelicko-luterńskiego z Finlandii], [19 stycznia 2019]” (15.06.2021). <https://deon.pl/kosciol/serwis-papieski/franciszek-do-finskih,luteran-wspolna-modlitwa-swiadectwo-i-sluzba-prowadza-do-jednosci,506712>.
- Franciszek. 2020. *Encyklika „Fratelli tutti”* (3 października 2020). Kraków: Wydawnictwo M.
- Gardocki Dariusz. 2017. „Misyjność Kościoła w świetle adhortacji apostołskiej «Ewangelii gaudium» i Dokumentu z Aparecidy «Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie»”. *Studia Bobolanum* 28 (2): 79–100.

- Glaeser Zygfryd. 2018. „Papieża Franciszka posługiwanie na rzecz jedności Kościoła”. W *Mosty, nie mury. 5 lat pontyfikatu Franciszka*. Red. Marek Lis, 33–47. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Glombik Konrad. 2018. „Franciszek – kontrowersyjne nauczanie czy kontrowersyjna recepcja?”. W *Mosty, nie mury. 5 lat pontyfikatu Franciszka*. Red. Marek Lis, 131–149. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.
- Kałużny Tadeusz. 2019. „Ku ekumenii realistycznej. W poszukiwaniu przyczyn trudności w katolicko-prawosławnym dialogu teologicznym”. *Polonia Sacra* 23 (2): 113–139.
- Kasper Walter. 2015. *Papież Franciszek. Rewolucja czułości i miłości. Korzenie teologiczne i perspektywy duszpasterskie*. Tłum. Kamil Markiewicz. Warszawa: Wydawnictwo „Więź”.
- Kasprzak Artur. 2017. „W kierunku odnowionej wizji rozeznania duszpasterskiego od «peryferii» Kościoła do jego «centrum». Analiza na przykładzie posoborowych reform «*Visitatio ad limina apostolorum*»”. *Warszawskie Studia Pastoralne UKSW* 12 (3): 7–30.
- Kijas Zdzisław J. 2013. *Papież Franciszek i nasze marzenie o Kościele*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Koch Kurt. 2016. „Il cammino verso l’unità dei cristiani secondo papa Francesco”. *Nova Umanità* 38 (223): 77–90.
- Kongregacja Nauki Wiary. 2008. „Nota na temat pewnych aspektów ewangelizacji (3 grudnia 2007)”. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 2: 50–51.
- „Ku pełnej jedności. Wspólna deklaracja Papieża Franciszka i Ekumenicznego Patriarchy Konstantynopola (25 maja 2014)”. 2014. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 6: 14–16.
- Mrozek Andrzej. 2017. „Prorocki autorytet papieża Franciszka”. *Studia Paedagogica Ignatiana* 20 (5): 33–49.
- Musiewicz Piotr. 2018. „Nowa ewangelizacja jako przezwyciężenie sekularyzacji Kościoła”, *Horizonty Polityki* 9 (27): 101–123.
- Napiórkowski Andrzej A. 2020. „Wizja Kościoła w ujęciu papieża Franciszka”. *Studia Nauk Teologicznych* 15: 33–57.
- Nawracała Tomasz. 2018. „Kościół powszechny i Kościoły lokalne w nauczaniu papieża Franciszka”. *Poznańskie Studia Teologiczne* 33: 23–39.
- Orzeł Tomasz. 2018. „Główne cechy języka papieża Franciszka na podstawie analizy jego wystąpień podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie”. *Kultura – Media – Teologia* 33: 78–98.
- Ryś Grzegorz. 2020. „Nasze odniesienie do braci niekatolików – miłość i uczciwość we wzajemnych relacjach”. *Roczniki Teologiczne* 67 (7): 163–168.
- Składanowski Marcin. 2012. *Tożsamość wyznaniowa. Studium ekumeniczne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Sobór Watykański II. 2002. Dekret o misyjnej działalności Kościoła „*Ad gentes divinitus*” (7 grudnia 1965)”. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, 433–471. Poznań: Pallottinum.

Sobór Watykański II. 2002. Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio” (21 listopada 1964).

W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, 193–208. Poznań: Pallottinum.

Tomasz Szyszka. 2016. „Misyjne impulsy papieża Franciszka”. *Nurt SVD* 2: 140–162.

„Wspólna deklaracja papieża Franciszka i arcybiskupa Canterbury Justina Welby’ego (5 października 2016)”. 2016. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 11: 41–42.

„Wspólna deklaracja papieża Franciszka i przewodniczącego ŚFL bp Muniba Younana (31 października 2016)”. 2016. *L’Osservatore Romano*, wyd. polskie 11: 8–9.